

KOBIETY I WŁADZA

W CZASACH
DAWNYCH

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2015

KOBIETY I WŁADZA
W CZASACH DAWNYCH

NR 3340

KOBIETY I WŁADZA W CZASACH DAWNYCH

Pod redakcją
Bożeny Czwojdrak i Agaty A. Kluczek

Redaktor serii: Historia
Sylwester Fertacz

Recenzenci
Sławomir Sprawski
Stanisław A. Sroka
Michał Zwierzykowski

Spis treści

Wstęp	9
<i>Agnieszka Dziuba</i>	
Kochanka, matka czy wytrawny polityk? Zagadka Serwili	12
<i>Andrzej Gillmeister</i>	
<i>Cum tacita virgine</i> . Westalki — kobiecość — religia w republikańskim Rzymie	22
<i>Danuta Musiał</i>	
Messalina, czyli w niewoli stereotypu	33
<i>Anna Tatarkiewicz</i>	
Konkubina cesarza Wespazjana — <i>Paene iustae uxoris loco</i>	43
<i>Andrzej Kompa</i>	
Kobieta rzymska, kobieta bizantyńska — co studia klasyczne mogą zaoferować dzisiejszym <i>gender studies</i> ?	49
<i>Teresa Wolińska</i>	
Antonina — „kobieta spośród wszystkich na świecie najbardziej uzdolniona do osiągania rzeczy niemożliwych”	69
<i>Mirosław J. Leszka</i>	
Zoe o oczach czarnych jak węgiel — czwarta żona Leona VI Filozofa	95
<i>Jerzy Strzelczyk</i>	
Oblicza władzy kobiet w zwierciadle ich twórczości w średniowieczu	113
<i>Jakub Morawiec</i>	
Królewska matka, żona i kochanka — Ælfgifu z Northampton	124

Marek Smoliński

Mirosława — księżna pomorska, regentka i dyplomatk 135

Dana Dvořáková-Malá

Výjimečné osudy žen na dvoře posledních Přemyslovců 163

Zofia Brzozowska

„Połocki matriarchat”?

Rządy kobiet w jednym z księstw ruskich w latach 30.—50. XII w. 174

Agnieszka Teterycz-Puzio

...domina et princeps... Władza księżnych na ziemiach polskich w XIII w.

w świetle dokumentów 194

Marek L. Wójcik

Nieznana pieczęć Elżbiety von Parchwitz. Sfragistyczny przyczynek

do badań nad życiorysem szlacheckiej pani z dynastycznym rodowodem 217

Grażyna Rutkowska

Status wdów po królach polskich z dynastii Jagiellonów 229

Sobiesław Szybkowski

Panny posażne nie tylko majątkiem. O roli kobiet z rodzin elitarnych w pozyskiwaniu i utrwalaniu znaczenia politycznego w późnym średniowieczu

(na wybranych przykładach środkowopolskich) 259

Tomasz Rombek

Rola polityczna królowej Elżbiety Rakuszanki (1454—1505) 281

Bogdan Kloch

Wizerunek kobiety władzy średniowiecza w wybranych dziełach X Muzy 289

Marek Ferenc

Kobiety w życiu króla Zygmunta Augusta 301

Анастасія Скен’ян

Жаночыя двары ў ВКЛ у XVI—XVII стагоддзях: склад і функцыі прыдворных 324

Zuzanna Kowalska-Sobieraj

„Rządy kobiet zgodne są z prawem boskim i naturalnym”. Obrona honoru Marii Stuart

Johna Leslie, biskupa Ross 348

Gabriela Majewska

Królowa Krystyna i jej szwedzki dwór 361

Aleksandra Skrzypietz

„Regentka” Polski — fakty i mity w biografii Marii Kazimiery 380

Agata Muszyńska

„Małżonków niepodobna pospolitemi oplakać łzami”. Troska Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej i Marii Zofii z Sieniawskich Denhoffowej o świetność rodu 393

Witold Filipczak

Anna z Pocijów Tyszkiewiczowa, wojewodzina smoleńska. Rola polityczna w czasach Rady Nieustającej 405

Bibliografia opracowań 435

Wstęp

...diuque rexit, non muliebriter neque more femineo

...nie jak kobieta, bez śladu zniewieściałości sprawowała ona rządy długo

HA Gall., 13.2, tłum. H. Szelest

Rola kobiet w perspektywie historycznej to temat wdzięczny i popularny (zwłaszcza w badaniach prowadzonych w ostatnich dziesięcioleciach), niemniej stale niewyczerpany i odkrywany w coraz to innych perspektywach. Przedkładany tom ową „historię kobiet” umieszcza na płaszczyźnie zjawiska władzy. Obejmuje wiele różnych dziedzin i aspektów władzy, natomiast chronologicznie dotyczy czasów dawnych, gromadząc studia z zakresu kilku epok historycznych, od starożytności po czasy nowożytne.

Zamieszczone w tomie studia wielu Autorów, reprezentujących różne ośrodki naukowe, a zarazem różne tradycje oraz szkoły badawcze, pokazują możliwość wielorakiego odczytywania tego, co może kryć się pod tytułem niniejszego opracowania. Jakie bowiem kobiety? Te rzeczywiście funkcjonujące w dawnych społeczeństwach i strukturach czy twory wyobraźni pisarzy i twórców? Typowe reprezentantki szerszych środowisk czy wyjątkowe i wybitne, którym ich własna ambicja i niecodzienny splot okoliczności umożliwiły udział we władzy, *etc*? I jaka władza? Nawet jeśli pozostaniemy tylko przy życiu politycznym — czy mowa tu o tej wyrażającej się w panowaniu nad ludźmi czy „jedynie” w uzależnieniu tego mężczyzny, do którego należy owo panowanie, *etc*?

Niekiedy opisana w źródłach postać kobieca może być kluczem do zinterpretowania samej postaci władcy, co — odnosząc się do tradycji rzymskiej — komentuje Danuta Musiał (UMK), kiedy zastanawia się nad istotą sportretowania przez Tacyta Messaliny, żony rzymskiego cesarza Klaudiusza. Inne spojrzenie na władzę kobiet — w zwierciadle ich własnej twórczości — daje, biorąc pod uwagę czasy średniowiecza,

Jerzy Strzelczyk (UAM). Już w innej epoce osadzona jest kobieta władzy w rozważaniach Aleksandry Skrzypietz (UŚ), która z kolei mierzy się z legendą Marii Kazimiery zawartą w historiografii.

Rozważane w pracy liczne indywidualne przypadki, osadzone w starożytności, średniowieczu i czasach nowożytnych, ukazują polityczne zaangażowanie poszczególnych kobiet i ich rolę. W tym kontekście postać Serwiliii działającej u schyłku Republiki Rzymskiej stała się przedmiotem studium Agnieszki Dziuby (KUL), natomiast księżna Przedслава — Eufrozyna z księstwa połockiego — przyciągnęła uwagę Zofii Brzozowskiej (UŁ). Antonina — żona słynnego Belizariusza — stała się bohaterką opracowania Teresy Wolińskiej (UŁ), z kolei Zoe, jedna z żon bizantyjskiego władcy Leona VI Filozofa przykuła uwagę Mirosława J. Leszki (UŁ). Ælfgifu z Northampton, związana z Knutem Wielkim, znalazła swoje miejsce w tekście Jakuba Morawca (UŚ), zaś Mirosława, księżna pomorska — w studium Marka Smolińskiego (UG). Elżbieta Rakuszanka, żona Kazimierza Jagiellończyka — stała się przedmiotem rozważań Tomasza Rombka (UŚ), a Krystyna, królowa szwedzka — Gabrieli Majewskiej (UG). Warto również wspomnieć o Annie Tyszkiewiczowej, wojewodzynie smoleńskiej, której badania poświęcił Witold Filipczak (UŁ), nie należy także pominąć próby uzasadniania w pismach Johna Leslie praw Marii Stuart do angielskiej korony, co stało się przedmiotem rozważań Zuzanny Kowalskiej (UŚ).

Przedmiotem badań Anny Tatariewicz (UAM), w nieco innej perspektywie, jest nie tylko związek cesarza rzymskiego Wespazjana z wyzwolenicą Caenis, ale także rola, jaką ona odegrała. Z kolei relacjom króla Zygmunta Augusta z kobietami przygląda się Marek Ferenc (UJ).

Możliwości zyskania — dzięki żonom — awansów w hierarchiach urzędniczych pokazuje na przykładach późnośredniowiecznych Sobiesław Szybkowski (UG), zaś status społeczny wdów po królach polskich z dynastii Jagiellonów analizuje Grażyna Rutkowska (IH PAN, Poznań). Problematykę związaną z wybranymi dworami kobiecymi rozpatrują Dana Dvořáková-Malá (Praha) oraz Anastasiya Skiepyan (Minsk). Ślady znaczenia i prestiżu księżnych utrwalone w dokumentach średniowiecznych tropi Agnieszka Teterycz-Puzio (Akademia Pomorska w Słupsku), z kolei wizerunkowi i legendzie pieczęci Elżbiety von Parchwitz poświęca swe studium Marek L. Wójcik (UWr).

Rolę kobiet w kultach oraz ich obecność w kolegiach kapłańskich w starożytności rzymskiej przedstawia Andrzej Gillmeister (Uniwersytet Zielonogórski), z kolei na udziale przedstawicielek polskich rodów magnackich, Elżbiety Sieniawskiej oraz Marii Zofii Denhoffowej, w organizowaniu uroczystości pogrzebowych koncentruje się Agata Muszyńska (UŚ).

Poliptykiem złożonym z obrazów: *feminae romanae*, *feminae byzantinae*, *classical studies*, *gender studies* i historii są rozważania Andrzeja Kompy (UŁ), z kolei kobietom u władzy i ich roli w historii średniowiecza z perspektywy filmu i kina przygląda się Bogdan Kloch (Muzeum w Rybniku).

Jak widać z powyższego przeglądu, niniejsza publikacja w dwudziestu pięciu studiach ilustruje różne odsłony barwnej i złożonej problematyki mieszczącej się w tytule *Kobiety i władza w czasach dawnych*. Studium tym nadano zasadniczo układ chronologiczny, a porządek ten pokazuje swoistą ponadczasowość aspirowania kobiet do udziału we władzy, wykorzystywania kobiet do zyskania władzy oraz niejednokrotnie ambiwalencję znanych nam ze źródeł, ale też z historiografii portretów kobiet władczych.

Prezentowany tom swoją kompozycją nawiązuje do rezultatów naukowego spotkania, które zorganizowane zostało staraniem Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Muzeum w Rybniku, a odbyło się w dniach 23—24 maja 2013 roku w Rybniku. Genezę niniejszej publikacji odnotowujemy, powtarzając wierne temat owej konferencji rybnickiej: *Kobiety i władza w czasach dawnych*, aczkolwiek zawartością tomu odbiegamy od jej programu. Jakkolwiek w swym rdzeniu tom zawiera studia oparte na wygłoszonych w jej czasie referatach, niemniej jednak zamieszczono w nim także prace wówczas nieprzedstawiane.

Oddając w ręce Czytelników tom *Kobiety i władza w czasach dawnych*, mamy nadzieję, że dla wielu stanie się interesującą lekturą.

Agata A. Kluczek

Katowice, 6 lutego 2014 r.

Redaktor
ANNA MACIEJOŃCZYK

Korekta
MARZENA MARCZYK

Projektant okładki
MAREK FRANCIK

Layout i łamanie
MAREK FRANCIK

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-314-4
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-317-5
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie Ark. druk. 29,75. Ark. wyd. 40,0. Papier offset. kl. III, 90 g

Cena 44 zł (+VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

KOBIETY I WŁADZA W CZASACH DAWNYCH

Więcej o książce

CENA 44 ZŁ
(+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-317-5